

Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirkama

Challenges of an e-book library collection organization, usage, and evaluation

Kornelija Petr Balog

Odsjek za informacijske znanosti

Filozofski fakultet Osijek

kpetr@ffos.hr

Sažetak

Posljednjih nekoliko godina dolazi do porasta broja elektroničkih izvora kako u visokoškolskim, tako i u narodnim knjižnicama. Elektroničke knjige (e-books) posebice elektronički udžbenici posebno su popularni u knjižnicama visokih učilišta dok je u narodnim knjižnicama naglasak na naslovima iz područja književnosti.

Ulazak sadržaja u obliku elektroničkih knjiga u knjižnice pred njih je postavio brojne izazove u vidu organizacije, vidljivosti te građe kroz knjižnični katalog, načina korištenja, a ne smije se ni zanemariti ni činjenica da korisnici elektroničkih knjiga fizički ne odlaze u knjižnicu i ona prestaje biti mjesto susreta. Međutim, elektroničke knjige sa sobom nose i brojne prednosti kao što je primjerice ušteda prostora, 24-satna usluga, odsustvo krađe ili oštećenja građe.

U radu se govori o pojavi, organizaciji i uporabi elektroničkih knjiga (e-books) u knjižnicama te implikacijama koje ta vrsta građe ima na dinamiku, navike i učestalost korištenja elektroničke građe.

Rad analizira moguće načine organizacije ovakve vrste građe, moduse uporabe te načine vrednovanja zbirke elektroničkih knjiga

Ključne riječi: elektronička knjiga, organizacija, uporaba, vrednovanje

Abstract

Recently, there has been recorded a growth of the number of electronic resources in both academic and public libraries. E-books, especially e-textbooks, are of particular interest for the institutions of higher education whereas the public libraries are more interested for fiction. E-books present a challenge for libraries in many ways – their organization, visibility through library catalogs, usage patterns, etc. Also, the fact that the library ceases to be the meeting place for e-book readers is not a problem that should be ignored. However, e-books have many advantages, as well – they save library space, 24/7 service, absence of theft or damage – to

name just a few.

This paper deals with the emergence, organization and usage and the impact of e-books on the dynamics, habits and frequency of usage of electronic resources.

The paper analyzes the possible ways of e-book organization, usage patterns and possibilities of e-book collection evaluation.

Keywords: electronic books, organization, usage, evaluation

1. Uvod

U posljednjih se nekoliko godina bilježi porast broja elektroničkih izvora u fondovima narodnih i visokoškolskih knjižnica. Posebice je to točno za elektroničke časopise, međutim, u posljednje se vrijeme sve češće u knjižnicama razvijenih zemalja mogu pronaći i posuditi i elektroničke ili e-knjige (e-books).

Iako će neki pomisliti da su elektroničke znatno drugačije od svojih prethodnica, tiskanih knjiga, one se u nekim svojim osnovnim značajkama zapravo ponašaju gotovo isto kao i tiskane – posebice kod pitanja autorstva, recenziranja, pa čak i oblikovanja izgleda stranica. Ono što je kod njih novo i revolucionarno prvenstveno se odnosi na načine njihove transmisije do čitatelja. Ako bismo željeli definirati elektroničku knjigu, jednostavna definicija bi mogla biti da je to digitalni objekt namijenjen čitanju na mobilnom uređaju ili slušanju uz pomoć alata za generiranje govora¹. Međutim, gledati na elektroničku knjigu kao na samo jedan digitalni objekt je pogrešno. Elektronička je knjiga naime obično skup nekoliko različitih digitalnih objekata ili dokumenata poput tekstualnih dokumenata, digitalnih slika, ilustracija i sl. Ona ima svoje metapodatke (npr. autor, naslov, nakladnik), informacije o digitalnim pravima vlasnika, navigaciji i sl.²

Po nekima, termin elektronička knjiga zapravo označava novi model elektroničkog nakladništva³. Elektronička knjiga može biti bilo kakva vrsta sadržaja u elektroničkom obliku upakiranog kao dovršena cjelina i može se koristiti s tehnologijom namijenjenom elektroničkim knjigama. Jedna od važnih značajki elektroničkih knjiga koja ih razlikuje od ostale vrste elektroničke građe je i upravo to što se njihov sadržaj smatra dovršenim. Dosadašnji modeli elektroničkog nakladništva počivaju na kontinuiranoj potrebi čitatelja/korisnika za pristupom promjenjivom sadržaju baza podataka (elektroničkih časopisa). Kod elektroničkih se knjiga, međutim, ovaj model ne može koristiti budući da je njihov sadržaj konstantan i zbog toga poslovni model koji se uspostavlja između nakladnika i korisnika elektroničkih knjiga temelji se, u većini slučajeva, na ograničavanju njihove uporabe odnosno vlasničkih prava, a ne

1 Hillesund, Terje. Will e-books change the world? [citirano: 2011-12-29]. // First Monday 6, 10(October 2001). Dostupno na: <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/891/800>.

2 Isto.

3 Neylon, Eamonn. First steps in an information commerce economy. Digital rights management in the emerging eBook environment [citirano: 2011-12-29]. // D-Lib Magazine 7, 1(January 2001). Dostupno na: <http://www.dlib.org/dlib/january01/neylon/01neylon.html>.

pristupa, kao što je to slučaj kod elektroničkih časopisa⁴.

U nastavku ovoga rada će se govoriti o organizaciji, pristupu i vrednovanju elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirkama.

2. Elektroničke knjige – prednosti i nedostaci sa stajališta knjižnica

U ovom trenutku razvoja elektroničkih knjiga možemo reći da one, gledajući sa stajališta knjižnica, nude brojne prednosti u odnosu na tradicionalnu, tiskanu građu, ali istovremeno im je podjednak broj i nedostataka. Posebice je važno istaknuti činjenicu da elektroničke knjige imaju potencijalno veliki broj prednosti, međutim, ukoliko se taj potencijal ne iskoristi u potpunosti, prednosti postaju ograničena.

Naime, elektroničke knjige zbog svoje prirode mogu biti dostupne 24/7 odnosno njihova dostupnost nije vezana uz radno vrijeme knjižnice, moguć je višestruk pristup sadržaju jedne knjige, isporuka sadržaja je instantna (pronalazak informacije o djelu jamči i instantan pristup sadržaju, što kod analogne građe nije uvijek slučaj)⁵. Za njih se kaže i da su finansijski ekonomičnije budući da štede prostor, nema oštećenja ili gubitka građe, a nema ni kazni zbog prekoračenja roka posudbe (knjiga nakon određenog roka posudbe jednostavno iščezne s korisnikovog uređaja). Nadalje, jedna od vrlo zanimljivih prednosti elektroničkih knjiga vezuje se uz način odabira naslova za nabavu odnosno kupovinu. Značajan broj američkih knjižnica koristi model odabira i nabave elektroničkih knjiga na način da proces odabira prepuste korisnicima (Patron-Driven Acquisition ili P.D.A.)⁶. Kod ovog načina odabira građe knjižnica dogovara s nakladnikom ili dobavljačem elektroničkih knjiga (npr. Amazon ili OverDrive) da njihovi korisnici imaju pristup cijeloj zbirci elektroničkih knjiga i knjižnica kupuje samo one naslove koje su korisnici odabrali i preuzeli na svoje e-čitače⁷.

S druge strane, ograničenja koja na korištenje nameće upravljanje digitalnim vlasničkim pravima (tzv. Digital Rights Management ili DRM) mogu izuzetno otežati korištenje elektroničkih knjiga i cijeli proces učiniti krajnje frustrirajućim za

4 Isto.

5 Vidi Lloret Romero, Nuria. The management of e-book collections and their implication on the economic management of the library. // The Bottom Line: Managing Library Finances 24, 3(2011), 173-179.

6 Vidi npr. Kolowich, Steve. P.D.A. in the library [citirano: 2011-10-31]. // Inside Higher Ed. (October 28, 2011). Dostupno na: <http://www.insidehighered.com/news/2011/10/28/e-book-acquisition-based-use-and-demand-could-save-libraries-thousands>. Vidi također: Clark, Dennis T. Lending Kindle e-book readers: first results from the Texas A&M University project. // Collection Building 28, 4(2009), 146-149.

7 Zanimljiv je primjer knjižnice sveučilišta Grand Valley State u Michiganu, SAD. Ta je knjižnica, koja je inače godišnje nabavljala cca 10.000 naslova i za to izdvajala znatna sredstva, 2009. godine sklopila sporazum s Ebook Library (EBL), dobavljačem elektroničkih knjiga, prema kojem su korisnici te knjižnice dobili pristup 50.000 naslova elektroničkih knjiga za što je plaćena jednokratna 'članarina' od nekoliko tisuća dolara. U ovom slučaju, ako je korisnik pristupio naslovu i na njemu proveo manje od 5 min, to se nije nigdje bilježilo. Ukoliko korisnik provede više od 5 min knjižnici se automatski obračunava jednodnevna posudba i zaračunava između 10-20 posto cijene knjige. Ukoliko korisnik knjigu drži duže od 5 dana, knjižnici će se prodati taj naslov. Ukoliko se neki naslov u godini dana koristi više od 320 sati godišnje, knjižnici će se prodati još jedan primjerak tog istog naslova. Na kraju godine, za ovu su knjižnicu brojke bile sljedeće: od sveukupno 50.000 naslova na raspolaganju, korisnici ove sveučilišne knjižnice koristili su 6.239 naslova, od čega je samo 343 naslova kupljeno. Da je knjižnica htjela kupiti svih 50.000 naslova, morala bi odvojiti 3 milijuna dolara. Da je kupila samo one naslove koji su se koristili u toj godini (6.239), platila bi 550.000 dolara. U stvarnosti, troškovi knjižnice iznosili su na kraju te godine samo 69.000 dolara. Vidi: Kolowich, Steve. Nav. dj.

krajnjeg korisnika. Naime, činjenica da je u elektroničkom okruženju izuzetno jednostavno napraviti savršenu kopiju (ili čak više njih) digitalnog objekta i distribuirati ju u elektroničkom okruženju prijetnja je svima koji žele ostvariti dobit na temelju sadržaja tog digitalnog objekta⁸. Stoga je sa stajališta autora sadržaja elektroničke knjige, a posebice nakladnika tog istog sadržaja, potrebno razjasniti pitanja poput onih "Tko zapravo posjeduje kopiju elektroničkog sadržaja" ili "Kakve privilegije dobiva primatelj dijela elektroničkog sadržaja". Tehnologija koja omogućava osiguravanje i zaštitu elektroničnog sadržaja protiv određenih načina uporabe naziva se tehnologija za upravljanje digitalnim vlasničkim pravima odnosno DRM⁹. Možemo također reći da se termin DRM koristi za skup pravila, tehnika i alata koji osiguravaju pravilno korištenje digitalnog sadržaja odnosno još jednostavnije rečeno, DRM sustav osigurava pravilnu uporabu tog sadržaja¹⁰. U osnovi, DRM sustavi čuvaju intelektualno vlasništvo ograničavajući korištenje elektroničkog sadržaja prema vrsti i broju korisnika, vremenskom roku, cijeni korištenja i/ili opsegu sadržaja¹¹. I premda se za sada čini da za knjižnice i njihove korisnike poštivanje autorskih prava ne bi smjelo biti problem, tumačenje tih prava od strane nakladnika vrlo često uzrokuje nezadovoljstvo, kako knjižničara tako i korisnika. Naime, veliki broj dobavljača elektroničkih knjiga danas onemogućuje istovremeno korištenje elektroničke knjige od strane više korisnika¹², te nude samo ograničena prava preuzimanja¹³, tiskanja ili kopiranja sadržaja. Isto tako, elektroničke knjige ne mogu se posuđivati međuknjižničnom posudbom, a ponekad ni korištenje na nastavi nije dozvoljeno¹⁴. Pa tako, elektroničke knjige, iako zbog vrste medija imaju brojne potencijalne prednosti nad tradicionalnim knjigama na papiru, ti potencijali u velikom broju slučajeva nisu iskorišteni i postaju nedostacima. Posebno je važno naglasiti činjenicu da knjižnice kupovinom elektroničkih knjiga kupuju samo pristup sadržaju koji im dobavljač može u bilo kojem trenutku ograničiti.

Međutim, ima i svijetlih primjera u svijetu dobavljača elektroničkih knjiga pa tako moramo istaknuti Springer Verlag kao nakladnika koji je izuzetno fleksibilan u definiranju DRM sustava odnosno. I premda i u njihovom slučaju knjižnice kupovinom elektroničke knjige kupuju zapravo samo pristup sadržaju na Springerovom poslužitelju, ovaj je nakladnik napravio iskorak u definiranju prava knjižnica omogućujući višestruk pristup sadržaju, dozvoljava tiskanje, slanje elektroničkom poštom, preuzimanje na neki drugi sustav te dozvoljava knjižnicama da kupljene

8 Neylon, Eamonn. Nav. dj.

9 Isto.

10 Vidi Subramanya, S. R.; K. Yi Byung. Digital rights management. // IEEE Potentials, April/March 2006, str. 31-34.

11 Snowhill, Lucia. E-books and their future in academic libraries [citirano: 2012-01-12]. // D-Lib Magazine 7, 7/8(July/August 2001). Dostupno na: <http://www.dlib.org/dlib/july01/snowhill/07snowhill.html>.

12 Primjerice, jedan primjerak elektroničke knjige može koristiti samo jedan korisnik na određeni vremenski rok. Za to vrijeme ni jedan drugi korisnik ne može pristupiti tom naslovu. Po isteku roka, sadržaj elektroničke knjige nestaje s e-čitača korisnika koji je tu knjigu posudio i tek ju nakon toga može posuditi netko drugi.

13 Npr. izdavač Harper-Collins dozvoljava da se sva njegova izdanja mogu maksimalno posuditi 26 puta. U knjižnicama gdje rok posudbe iznosi 14 dana to znači da knjižnica na naslov ima pravo otprilike godinu dana. Nakon toga knjižnica gubi pravo na taj naslov i mora ga ponovno kupiti. Vidi: Hadro, Josh. HarperCollins puts 26 loan cap on Ebook circulations [citirano: 2012-01-12]. // Library Journal.com, February 2011. Dostupno na: http://www.libraryjournal.com/lj/home/889452-264/harpercollins_puts_26_loan_cap.html.csp.

14 Isto.

naslove uključuju u međuknjižničnu posudbu kao i da se koriste za nastavne svrhe¹⁵.

Ostali nedostaci elektroničkih knjiga odnose se na trenutačno, posebice u hrvatskom kontekstu, još uvijek visokim cijenama e-čitača¹⁶. U razvijenim zemljama knjižnice kupuju i daju na posudbu e-čitače, no to naše knjižnice s njihovim proračunima ne mogu priuštiti. Osim cijene e-čitača, nedostatak je i to da čitanje elektroničkih knjiga pretpostavlja određena tehnička znanja, poznavanje informacijske i komunikacijske tehnologije, te posjedovanje Interneta. Nadalje, knjižnica će za korisnike elektroničkih knjiga prestati biti mjesto susreta, što je jedna od važnih značajki svih, a posebice narodnih, knjižnica. Istovremeno, značajan broj korisnika vjerojatno će odbiti promijeniti svoje čitateljske navike i s knjige na papiru prijeći na elektroničku knjigu¹⁷.

I na kraju, jedan od trenutačno važnih nedostataka elektroničkih knjiga je problem interoperabilnosti. Naime, postoje nekompatibilni digitalni formati za elektroničke knjige poput programa Adobe Kindle, Microsoft LIT, eReader, Mobipocket i sl. koji se ne mogu čitati na različitim mobilnim uređajima odnosno čitačima¹⁸. Neki od formata¹⁹ poput ePub-a²⁰, podržani su od strane velikog broja e-čitača i dobivaju sve veću važnost na tržištu elektroničkih knjiga. Međutim, unatoč ovakvim pozivnim pomacima u pravcu interoperabilnosti smatra se da smo još daleko od razvijanja zajedničkog standarda.

3. Elektroničke knjige i knjižnice

Iako se u hrvatskim knjižnicama elektroničke knjige još ne mogu posuđivati, knjižnice u zemljama zapadnih zemalja već duže vremena u svojim fondovima imaju i ovu vrstu građe. Čini se da su prednosti elektroničkih knjiga prve prepoznale visokoškolske knjižnice, dok su ih narodne počele nabavljati tek nedavno²¹.

15 Vidi: Velde, Wouter van der; Olaf Ernst. The future of eBooks? Will print disappear? : an end-user perspective. // Library Hi Tech 27, 4(2009), str. 573. (570-583)

16 Primjera radi, e-čitač koji na tržištu nudi T-Com košta otprilike 1.600,00 kn.

17 Vidi: Vidi Lloret Romero, Nuria. Nav. dj.

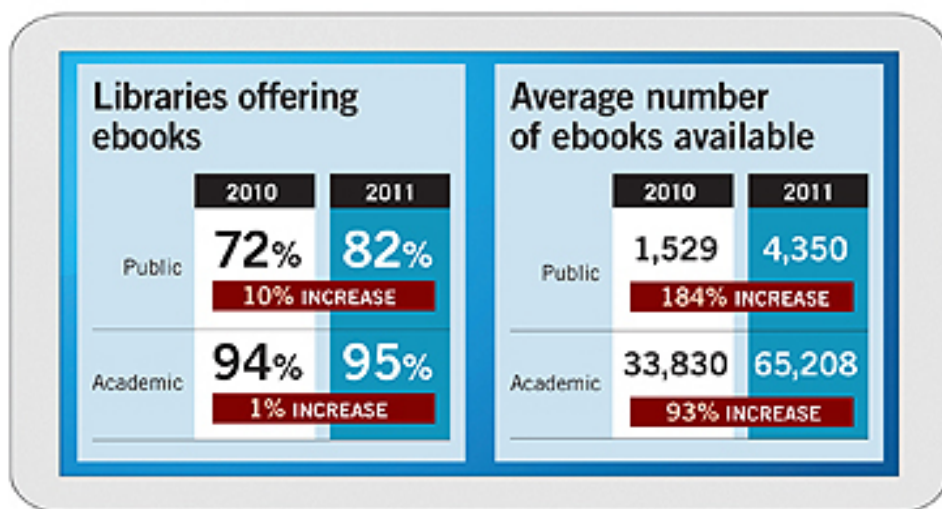
18 Primjerice, dugo su vremena vlasnici Kindle-a, Amazonovog e-čitača, mogli čitati samo elektroničke knjige s Amazon.com. Izuzetno značajan događaj za vlasnike Kindle-a dogodio se 2011. godine kad su Amazon.com i OverDrive, američki najveći dobavljač elektroničkih knjiga, sklopili ugovor i omogućili svim vlasnicima Kindle-a da na svoje e-čitače preuzimaju sve elektroničke knjige putem knjižnica koje su pretplaćene na sadržaj OverDrive-ove zbirke. Vidi: Kelley, Michael. Amazon lifts edge of curtain on Kindle library lending : beta testing under way [citirano: 2012-01-12]. // Library Journal.com, 20 September 2011. Dostupno na: http://www.libraryjournal.com/lj/home/892109-264/amazon_lifts_edge_of_curtain.html.csp. Također, Kelley, Michael. Amazon and OverDrive roll out Kindle books to libraries [citirano: 2012-01-12]. // Library Journal.com, 21 September 2011. Dostupno na: http://www.libraryjournal.com/lj/home/892118-264/amazon_and_overdrive_roll_out.html.csp.

19 Ovdje dakako ne računamo običan tekst koji je čitljiv na svim te PDF koji je čitljiv na gotovo svim, e-čitačima.

20 ePub otvoreni format za elektroničke knjige preporučuje Međunarodni forum za digitalno nakladništvo (The International Digital Publishing Forum). U 2011. godini ePub format bio je najprisutniji neovisan format za elektroničke knjige utemeljen na XML-u. Podržava ga veliki broj e-čitača, iako ne i Amazon Kindle. Vidi: Comparison of e-book formats [citirano: 2012-01-13]. // Wikipedia. Dostupno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Comparison_of_e-book_formats.

21 Američke su narodne knjižnice prepoznale elektroničku knjigu kao zanimljivu vrstu građe tek nakon što je Apple lansirao iPad u travnju 2010. godine i kad su njihovi korisnici počeli tražiti ovu vrstu građe. Do tada gotovo da nije bilo interesa za elektroničke knjige od strane narodnih knjižnica. Vidi: Lund, James R. E-books: little use so far. //

U SAD-u se provodi godišnje istraživanje prodora elektroničkih knjiga u američke visokoškolske i narodne knjižnice i rezultati za 2011. godinu ukazuju na izuzetan porast interesa narodnih knjižnica za ovu vrstu građe u odnosu na prethodnu godinu. Slika 1²² prikazuje da je broj narodnih knjižnica koje nude elektroničke knjige u 2011. godini porastao za 10 posto u odnosu na 2010. godinu. Istovremeno, kod visokoškolskih se knjižnica bilježi porast od svega jedan posto. Isto tako, prosječan broj elektroničkih knjiga u narodnim knjižnicama porastao je za čak 184 posto, dok je kod visokoškolskih on porastao za otprilike upola manje (93 posto). Međutim, kao što je ranije rečeno, visokoškolske su knjižnice puno ranije prepoznale važnost i korisnost elektroničkih knjiga te su njihove zbirke ove vrste građe izuzetno velike (usp. 4350 elektroničkih knjiga u narodnim knjižnicama u 2011. i čak 65208 u visokoškolskim).

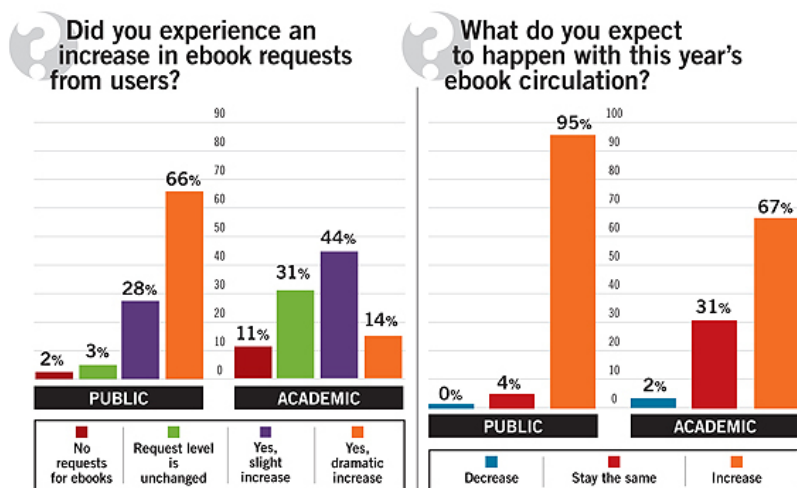

Slika 1. Broj knjižnica koje nude elektroničke knjige na posudbu i prosječan broj knjiga u američkim knjižnicama

Nadalje, slika 2 prikazuje da 66 posto narodnih knjižnica bilježi dramatičan porast zahtjeva za elektroničkim knjigama od strane svojih korisnika. S druge strane, visokoškolske knjižnice u većini slučajeva (44 posto) bilježe tek nešto veći porast interesa. Kao rezultat povećanog interesa korisnika za elektroničku knjigu, narodne knjižnice u 95 posto slučajeva očekuju povećanje posudbi za ovu vrstu građe. Visokoškolske knjižnice očekuju to isto, ali u nešto manjem postotku (67 posto).

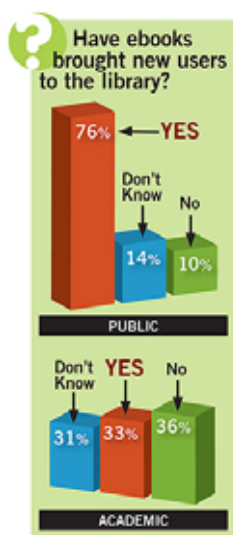
The Bottom Line: Managing Library Finances 24, 2(2011), str. 122. (122-124)

22 Slike 1-4 preuzete su iz: 2011 Ebook Penetration & Use in U. S. Libraries Survey. Citirano prema: Miller, Rebecca. Dramatic Growth: LJ's Second Annual Ebook Survey [citirano: 2012-01-13]. // Library Journal, October 12, 2011. Dostupno na: <http://www.thedigitalshift.com/2011/10/ebooks/dramatic-growth-ljs-second-annual-ebook-survey/>.

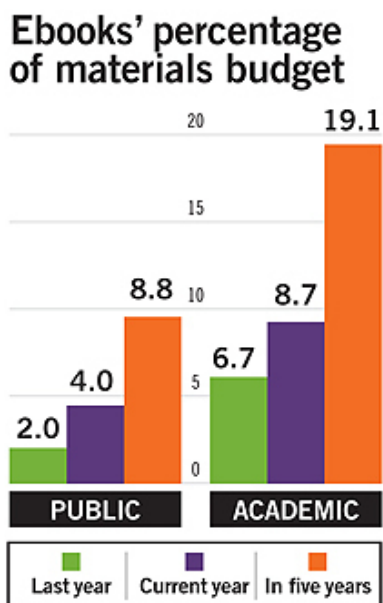
Slika 2. Broj zahtjeva za elektroničkim knjigama i projekcija cirkulacije elektroničkih knjiga u američkim knjižnicama

Elektroničke su knjige narodnim knjižnicama dovele nove korisnike, one koji su ranije smatrali da im knjižnice ne mogu ništa ponuditi. Slika 3 prikazuje da čak 76 posto narodnih knjižnica vjeruje da su dobile nove korisnike kao rezultat uvrštavanja elektroničkih knjiga u svoje kataloge. U visokoškolskima tek 33 posto ispitanika smatra da je to točno, dok nešto više, njih 36 posto, smatra da elektroničke knjige nisu imale utjecaj na privlačenje novih korisnika. Međutim, motivacija korištenja visokoškolskih knjižnica znatno je drugačija nego kod narodnih te njihovi odgovori ne iznenađuju.

Slika 3. Privlačenje novih korisnika u knjižnice

Narodne i visokoškolske knjižnice se razlikuju i po količini sredstava koje izdvajaju za nabavu elektroničkih knjiga. Slika 4 pokazuje da visokoškolske knjižnice kontinuirano izdvajaju puno veća sredstva za nabavu elektroničkih knjiga nego što to čine narodne knjižnice (u tekućoj godini su izdvojile 6,7 posto, narodne samo 2 posto; u 2012. godini planiraju izdvojiti 8,7 posto, narodne 4 posto; za pet godina planiraju izdvajati 19,1 posto, narodne 8,8 posto). Razlozi za to su dakako činjenica da su visokoškolske knjižnice puno ranije uočile prednosti elektroničkih knjiga za znanstveno-nastavni rad, te to da su cijene naslova koje one nabavljaju puno veće od naslova kojima gravitiraju narodne knjižnice.

Slika 4. Postotak knjižničnog proračuna za nabavu e-knjiga

3. Organizacijski izazovi elektroničkih knjiga

Knjižnice organiziraju i čine vidljivima njihove zbirke elektroničkih knjiga na različite načine. Jedan od načina je načiniti abecedni popis naslova na mrežnoj stranici knjižnice s poveznicom na elektroničku knjigu (koja se nalazi na poslužitelju dobavljača), drugi je staviti poveznicu na čitavu zbirku elektroničkih knjiga, pa korisnici na dobavljačevoj platformi sami odabiru naslove koji ih zanimaju (P.D.A.), dok je za korisnike najkorisniji način direktna ugradnja MARC zapisa (koji se isporučuje zajedno s elektroničkom knjigom) u knjižnične OPAC-e.

Međutim, kod nabave elektroničkih knjiga nije neuobičajeno da se sadržaj zbirke elektroničkih knjiga mijenja od godine do godine (ovo se dakako radi automatizira-

no, na temelju statističkih pokazatelja pristupanja i korištenju naslova). To znači da je potrebna stalno pregledavanje baze, unošenje novih, ali i brisanje starih zapisa naslova koje knjižnica više nema u svome fondu. Budući da je ovo mukotrpan posao, neke knjižnice ovo rješavaju tako da rade opis na temelju zbirke. Slika 5 daje primjer opisa na razini zbirke za Safari Tech Books Online²³. Treća je mogućnost pružanje tzv. hibridnog pristupa gdje se napravi opis na razini zbirke, a za odabrane se naslove preuzimaju MARC zapisi i ugrađuju u OPAC.

e10002558		Last Updated: 03-11-2010		Created: 10-16-2007		Revisions: 13											
SFX Link Level	= NONE	Trial End Date	= -	Publisher	safari Safari Books Online												
RefWorks	m MANUAL	Renewal Date	= -	Copyright Holder	none												
CrossRef/DOI	= NONE	Registration Date	= -	Data Provider	exlib Ex Libris (SFX)												
Canadian Content	n NO	Activation Date	= -	Consortium	none												
Resource Status	= ACTIVE																
Resource Name		Safari Tech Books Online															
Alternate Resource Name		Safari Books Online															
Description		Safari Books Online is the electronic reference library that delivers content from the world's leaders in technology publishing. Safari offers the combined collections from O'Reilly Media, John Wiley & Sons, Addison-Wesley, Peachpit Press, Adobe Press, lynda.com and many more publishers in one database.															
Subject		Library & Information Studies															
Subject		Information Technology Management															
Subject		Computer Science															
Coverage		Current															
Resource Format		HTML															
Resource Type		E-book collection															
Resource URL		http://ezproxy.libraryson.ca/login?url=http://proquest.safaribooksonline.com/home															
Resource ID		ProQuest Safari Tech Books Online															
Notes		ne															
Notes		Default record from Innovative Interfaces.															
User Support		1-800-889-3356 (8AM to midnight EST), tsupport@il.proquest.com [Dec. 08]															
Tickler		<table border="1"> <tr> <td>Name:</td> <td>Naomi Eichenlaub</td> </tr> <tr> <td>Date(YYYYMMDD):</td> <td>20101201</td> </tr> <tr> <td>Send to:</td> <td>neichenl@ryerson.ca</td> </tr> <tr> <td>Subject:</td> <td>Check for Safari new titles to load and annual deletions</td> </tr> <tr> <td>Header:</td> <td></td> </tr> </table>						Name:	Naomi Eichenlaub	Date(YYYYMMDD):	20101201	Send to:	neichenl@ryerson.ca	Subject:	Check for Safari new titles to load and annual deletions	Header:	
Name:	Naomi Eichenlaub																
Date(YYYYMMDD):	20101201																
Send to:	neichenl@ryerson.ca																
Subject:	Check for Safari new titles to load and annual deletions																
Header:																	

Slika 5. Primjer opisa na razini zbirke za Safari Tech Books Online

3.1. Kvaliteta metapodataka

Premda većina knjižnica danas nastoji ugraditi opise elektroničkih knjiga u svoje OPAC-e, to nije prošlo bez problema. Neki od problema na koje se često nailazi je slaba kvaliteta MARC zapisa te knjižnica vrlo često mora ručno popravljati i korigirati pogreške te unositi podatke koji nedostaju²⁴. Konkretno, to znači da su pojedina polja kao dopune kod predmetnih ili autorskih odrednica bila uklonjena. Za katalog u koji se umetao novi zapis to je značilo da je došlo do dupliranja zapisa što utječe na funkciju okupljanja kataloga. Naime, u normativnoj su se datoteci primjerice

23 Preuzeto iz: Burry, Paul; Eichenlaub, Naomi. Working with ebook metadata [citirano: 2012-02-21]. // BCLA Annual Conference, Penticton, BC, April, 23, 2010. Dostupno na: http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/14469/1/working_with_ebook_metadata.pdf.

24 Knjižnica Sveučilišta u Michiganu u suradnji s Google Books digitalizirala je svoju zbirku knjiga i one se sada nalaze u otvorenom pristupu pod nazivom Mbooks. 2008. godine knjižnica je omogućila preuzimanje i knjižničnih zapisa odnosno metapodataka, tako da su svi koji bi preuzeli elektroničku knjigu mogli preuzeti i njen opis. Međutim, ti su se podaci kasnije pokazali krajnje manjkavim i nedostatnim, a glavni razlog za to bila je činjenica da je OCLC imao vlasnička prava nad zapisima i dozvolio njihovu objavu tek kad su se neka (važna polja) obrisala. Vidi: Beall, Jeffrey. Free books: loading free MARC records for Open Access books in an academic library online catalog. // Cataloguing and Classification Quarterly 47, 5(2009), str. 452-463.

pojaviła dva nova entiteta, budući da je preuzetom MARC-u nedostajala uobičajena dopuna za autorsku odrednicu prema AACR2:

Lincoln, Abraham

Lincoln, Abraham, 1809-1865²⁵

Ili, još drastičnije, za dva entiteta:

600 00 Napoleon ꞑb I, ꞑc Emperor of the French, ꞑd 1769-1821.

600 00 Napoleon ꞑb III, ꞑc Emperor of the French, ꞑd 1808-1873.

U normativnoj se bazi pojavljuje samo:

600 00 Napoleon²⁶

Pored popravljavanja ovih očitih pogrešaka, postoje podaci koji su karakteristični za svaku pojedinu knjižnicu i koji se svakako moraju dodavati preuzetim zapisima. To su podaci poput informacija o eventualnom ograničenju pristupa, klasifikacijskim brojevima, predmetnim odrednicama, inventurnim brojevima i sl. Na kraju, preuzimanje MARC zapisa sa sobom nosi i odluke o tome koja polja želimo popravljati (kao na primjer, želimo li dodati proxy adresu)²⁷.

Nadalje, preuzeti se zapisi trebaju i vrednovati. Vrednovati se mogu prema nekoliko kriterija poput kvalitete i kompatibilnosti metapodataka, načina pristupa te radnog opterećenja²⁸. Što se tiče kvalitete, metapodaci se u mogu vrednovati prema kriterijima potpunosti, točnosti i relevantnosti. Očito je da u ovoj fazi preuzimanja MARC zapisa zajedno s elektroničkim knjigama kvaliteta isporučenog zapisa nije na očekivanoj razini, no očekuje se da će se to u budućnosti popraviti. A u slučaju preuzimanja elektroničkih knjiga u otvorenom pristupu vrijednost nadodane građe svakako nadilazi troškove koji proizidu iz popravljavanja i korigiranja pogrešaka u zapisima.

Što se tiče kompatibilnosti metapodataka, najčešći problemi na koje se nailazi su problemi dijakritičkih znakova. Tako da nije neuobičajeno da se prilikom preuzimanja zapisa koji sadržavaju neuobičajene znakove dobije ovakav rezultat:

Umjesto: Suyuī, ꞑd 1445-1505.

Dobijemo: Suyūṭī²⁹

25 Isto, str. 454.

26 Isto, str. 456.

27 Vidi: Burry, Paul; Eichenlaub, Naomi. Nav. dj.

28 Isto.

29 Beall, Jeffrey. Nav. dj., str. 454.

Kod razmatranja načina pristupa, trebamo se upitati pružaju li metapodaci poboljšane mogućnosti pristupa građi, budući da u velikom broju slučajeva imaju manji broj podataka nego što je to slučaj s analognom građom opisanom u knjižničnom katalogu. Slike 6 i 7 daju primjer istog naslova u elektroničkom i papirnatom obliku, oba dostupna kroz katalog jedne knjižnice³⁰. Metapodatke za elektroničku inačicu knjižnica je preuzela od dobavljača i ugradila u katalog, dok je papirnatu inačicu knjižnica opisala sama. Vidljive su znatne razlike u iscrpnosti i broju metapodataka u opisima, te je očito da su metapodaci za elektroničku inačicu znatno slabiji i ne pružaju velik broj pristupnica (posebice ne kod predmetnog pretraživanja). Osim pitanja autorskih prava, razlog manjkavih i nepotpunih zapisa može biti i činjenica da te zapise rade nakladnici elektroničkih knjiga. I, premda se knjižničari i nakladnici donekle slažu u tome koji su metapodaci važni za identifikaciju nekog djela, oni se bitno razlikuju u svojoj namjeri. Naime, osnovna svrha metapodataka sa stajališta nakladničke zajednice³¹ je mogućnost otkrivanja djela od strane potencijalnog kupca, radi prodaje (odnosno, kod elektroničkih se knjiga ipak radi samo o licenciranju), dok je knjižnicama, kao neprofitnim organizacijama, važno korištenje građe. S tim u vezi, oni se slažu oko jednog dijela metapodataka kao što su naslov³², naslov i nova vrsta identifikacijskog broja³³ budući da je ISBN postao neprikladan za elektroničku knjigu³⁴. Međutim, ostali su metapodaci nakladnicima manje zanimljivi i stoga se i manje trude oko njihovog identificiranja. Rezultat su manjkavi MARC zapisi koji se isporučuju knjižnicama zajedno s kupljenim elektroničkim knjigama.

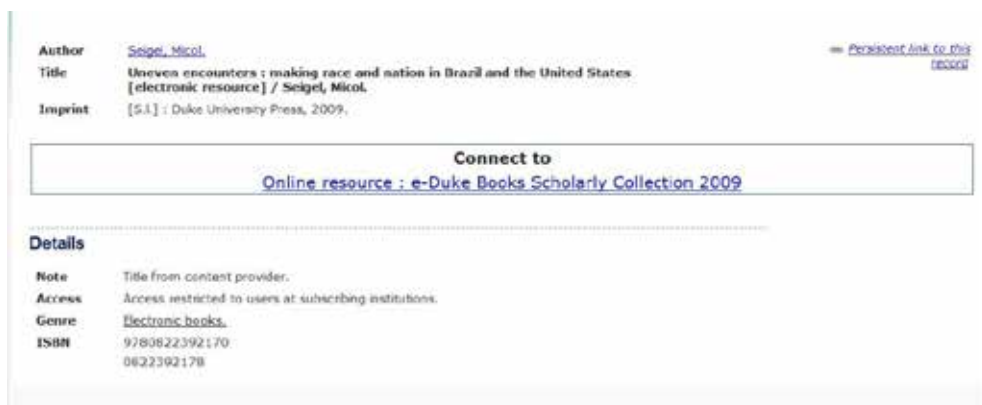
30 Preuzeto iz: Burry, Paul; Eichenlaub, Naomi. Nav. dj.

31 Association of American Publishers (AAP) pokrenuo je inicijativu za standardizacijom nekih metapodataka na elektroničkim knjigama. Vidi: Mooney, Stephen. Interoperability: Digital Rights Management and the emerging eBook environment [citirano: 2012-02-21]. // D-Lib Magazine 7, 1(2001). Dostupno na: <http://www.dlib.org/dlib/january01/mooney/01mooney.html>

32 Nakladničkoj je zajednici posebno važno dobro definirati i opisati naslov. Vidi: Majueru, Mark; Wolf, Gregor. Dealing with eBook metadata. // Editeur 31st International Supply Chain Seminar, Frankfurt, 13th October 2009 [citirano: 2012-02-21]. Dostupno na: <http://www.editeur.org/files/Events%20pdfs/Supply%20chain%20presentations/Dealing%20with%20eBook%20metadata%20article.pdf>

33 AAP predlaže uvođenje novog standardnog broja za elektroničke knjige pod nazivom Digital Object Identifiers for eBooks (DOI-EB). Broj bi se sastojao od oznake Digital Object Identifier (DOI) u kombinaciji sa nekim standardnim brojem kao što je ISBN, ISSN, EAN i sl. Vidi: Mooney, Stephen. Nav. dj.

34 U tradicionalnom nakladništvu knjizi se dodijelio ISBN pri njenom 'rođenju'. No, u elektroničkom se nakladništvu se obično proizvede jedna generička datoteka (obično .epub ili .pdf) i pošalje agregatoru ili dobavljaču koji ju konvertira u različite formate. Te su datoteke potom dostupne iz različitih izvora (mrežna stranica nakladnika, knjižnica, knjižara i sl.). Ovo sve za rezultat ima niz različitih inačica elektroničke knjige, od kojih svaka ima jedinstvene značajke i funkcionalnost, i koje je potrebno razlikovati. Stoga ISBN postaje neprikladan i promišlja se, kao što je već navedeno, o uvođenju novog identifikacijskog broja za elektroničke knjige. Vidi: Green, Brian. E-books and ISBNs: requirement for separate identification of different e-book versions. [citirano: 2012-02-21]. Dostupno na: http://www.niso.org/international/sc9/isbn_ebook_requirements_survey.pdf

Slika 6. Opis elektroničke knjige u knjižničnom katalogu

Slika 7. Opis papirnatu knjige u knjižničnom katalogu

U svemu ovome, ne smije se zanemariti i izgubiti iz vida i zadnji element vrednovanja zapisa koji se preuzimaju, a to je napor koji je potrebno uložiti da se zapisi poprave i podignu na potrebnu razinu kvalitete. Treba napraviti analizu opsega modifikacija na zapisima, te napraviti proračun troškova koje će knjižnica imati (tko će raditi na tome, koliko djelatnika, kada- u okviru svog radnog vremena ili prekovremeno, i sl).

3.2. Označivanje i pristupanje sadržaju

Ulaskom elektroničke građe u knjižnice primjećuje se promjena u raspodjeli vremena potrebnog za obradbu građe. Kod tiskane građe, najveći dio vremena knjižničara odlazi na poslove oko odabira i nabave, dok kod elektroničke građe, najzahtjevniji i vremenski najintenzivniji dio poslova spada u sadržajno označivanje.

Naime, iako se trenutačno još preispituju modeli nabave i korištenja elektroničkih knjiga, već su sada pojedini nakladnici, posebice oni koji objavljuju znanstvenu i udžbeničku literaturu, uočili da postoji tendencija korištenja/pristupanja samo pojedinim poglavljima. Stoga neki nakladnici već nude mogućnost kupovine na razini dijela elektroničke knjige (poglavlja) (tzv. "journalization")³⁵, što je nezamislivo u tradicionalnom papirnatom okruženju.

Ovo dakako ima posljedice i za knjižnice – za korisnike elektroničkih knjiga potrebna je veća razina granularnosti kod opisa nego je to uobičajeno kod analogne građe. Jedan od projekata koji se bavi ovom problematikom je i China-US Million Book Digital Library Project. Budući da se u bazi nalazi više od milijun digitaliziranih (dakle, elektroničkih knjiga) urednici ove baze podataka shvatili su da je tradicionalno označavanje sadržaja gdje se djelo označava kao cjelina, a ignoriraju elementi kao što su poglavlja ili odjeljci neprikladno za njihove korisnike. Nadalje, u takvom sustavu od korisnika se traži pojačan napor pregledavanja rezultata i odlučivanja o njihovoj relevantnosti. Stoga oni predlažu više-granularni i više-fasetni model pretraživanja. U ovom se modelu sadržaj označava na nekoliko razina granularnosti (cijela knjiga, poglavlje, odjeljak, riječ) te sa stajališta nekoliko faseta (mjesto, vrijeme, i sl.)³⁶.

4. Vrednovanje elektroničkih knjiga

Knjižnice koje nabavljaju elektroničke knjige svakako će željeti vrednovati ovu svoju uslugu. Polazište za vrednovanje svakako im mogu biti kvantitativni podaci koje predlaže međunarodna norma za knjižničnu statistiku ISO 2789³⁷. Prema njoj se za elektroničke knjige mogu prikupljati podaci o uporabi poput broja preuzimanja sadržaja, broja pristupa sadržaju, broja odbijenih pristupa i sl. Ova norma trenutačno se nalazi u reviziji i nova će verzija uključivati i usluge za mobilne uređaje (npr. smartphone) te će predlagati pokazatelje poput "broj usluga formatiranih ili dizajniranih za mobilne uređaje" ili "broj pristupa usluzi putem mobilnog uređaja"³⁸.

35 Jedan od tih je Springer Verlag koji je kreirao PDF/HTML datoteku za svako poglavlje jednog dijela svoje zbirke elektroničkih knjiga. Kod njih, naslovi poglavlja su rezultati pretraživanja. Vidi: Velde, Wouter van der; Olaf Ernst. Nav. dj., str. 576.

36 Vidi, Tian, Yonghong; Huang, Tiejun; Gao, Wen. Towards multi-granularity multi-facet e-book retrieval in China-US Million Book Digital Library [citirano:2012-02-21]. // ICUDL 2007, Nov 2-4, Pittsburgh, PA. Dostupno na: <http://www.ulib.org/conference/genpub/Tian.pdf>.

37 HRN ISO 2789:2007 Informacije i dokumentacija - Međunarodna knjižnična statistika = Information and documentation - International library statistics. Zagreb: Državni zavod za statistiku i mjeriteljstvo, 2006.

38 Vidi: Poll, Roswitha. From statistics to quality measures: evaluation of libraries [citirano:2012-02-21]. // 4. okrugli stol 'Knjižnice i suvremeni menadžment: Upravljanje i organizacija svakodnevnog posla' i 2. okrugli stol 'Od statistike do pokazatelja uspješnost', Zagreb, 08. travnja 2011. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hr/skupovi/program/186>

Pored ovih pokazatelja, zbirka elektroničkih knjiga može se vrednovati i po sljedećim pokazateljima: broj korištenih naslova, trošak jedne posudbe (cost per use), trošak po naslovu, starost korištenih e-knjiga, korištenje e-knjiga naprama korištenje e-časopisa³⁹.

Broj korištenih naslova se smatra vrlo korisnom metrikom, posebice ukoliko se želi naglasiti stupanj korištenja elektroničkih u odnosu na papirnate naslove. Naime, u papirnatom okruženju, mnoge se knjige nikada ne posude, dok je u kod elektroničkih knjiga to puno rjeđe.

Trošak po posudbi smatra se također korisnom metrikom. Cijena jedne elektroničke knjige podijeli se s brojem posudbi te knjige tijekom određenog vremenskog razdoblja te se dobije trošak po posudbi. Ovi će troškovi padati sukladno DRM-u i broju pristupa naslovu koji pojedini nakladnici dozvoljavaju.

Trošak po naslovu smatra se donekle korisnom metrikom. Ukupni troškovi zbirke elektroničkih knjiga podijele se s brojem onih knjiga koje su se u gledanom razdoblju koristile. I ovdje, kao i kod prethodne stavke, se očekuje padanje troškova tijekom vremena.

Starost korištenih knjiga – je li korisnicima relevantna godina izdavanja djela prilikom odabira? Springerovo je istraživanje pokazalo da se ponešto starije elektroničke knjige koriste gotovo jednako često kao i najnoviji naslovi. U odnosu na analognu zbirku, smatra se da elektroničke knjige duže zadržavaju svoju vrijednost⁴⁰.

Korištenje e-knjiga naprama korištenje e-časopisa – uspoređuje se korištenje elektroničkih knjiga, posebice korištenje poglavlja, s korištenje elektroničkih časopisa. Sve učestalija pojava kod znanstvenih elektroničkih knjiga da se koriste samo njihovi dijelovi, odnosno poglavlja, dovodi do fenomena da se knjige počinju koristiti i tretirati kao časopisi koji se u pravilu koriste (i citiraju) na razini pojedinih članaka. Trenutačno se primjerice kod Springera pojavljuje omjer u korištenju 20 : 60 u korist elektroničkih časopisa⁴¹, no Springer očekuje da će se ovaj omjer vrlo brzo promijeniti u korist elektroničkih knjiga.

Budući da su elektroničke knjige relativno nova vrsta građe za knjižnice, posebice narodne, još ne postoji ustaljene mjere i pokazatelji uspješnosti kojima bi se vrednovala zbirka. Najveći broj radova koji se bavi vrednovanjem zbirke elektroničkih knjiga u pojedinačnoj knjižnici usmjerava se, razumljivo, na stupanj korištenja te zbirke⁴². Međutim, pored ovakvih pojedinačnih izvještaja o vrednovanju na razini pojedinačne knjižnice, pokreću se i projekti vrednovanja elektroničkih knjiga koji uključuju velik broj knjižnica i njihovih korisnika. U SAD-u je još 1999. godine pokrenut projekt pod nazivom Electronic Book Evaluation Project⁴³ (1999.-2001.). Projekt

39 Velde, Wouter van der; Olaf Ernst. Nav. dj., str. 579.

40 Isto.

41 Isto.

42 Vidi npr. Anuradha, K. T.; H. S. Usha. Use of e-books in an academic and research environment: a case study from the Indian Institute of Science. // Program: electronic library and information systems 40, 1(2006), str. 48 – 62. Također, Letchumanan, Malathi; Rohani Ahmad Tarmizi. E-book utilization among mathematics students of University Putra Malaysia (UPM). // Library Hi-Tech 29, 1(2011), str. 109-121.

43 Više o tome može se pronaći na: Electronic books in libraries. [citirano:2012-03-01]. Dostupno na: <http://www.lib.rochester.edu/main/>

se odvijao u dvije faze tijekom kojih se pozornost usmjeravala na korištenje i uporabljivost elektroničkih knjiga u različitim vrstama knjižnica, elektroničkih čitača i sl. Drugi zanimljiv projekt novijeg je datuma (2007.-2008. godina) i pokrenut je u Velikoj Britaniji pod naslovom JISC⁴⁴ national e-books observatory project. U tom je projektu 120 britanskih sveučilišta dobilo besplatan pristup obrazovnim materijalima u obliku elektroničkih knjiga za sljedeća područja: ekonomija, medicina, medijska kultura i inženjerstvo. JISC je u vremenu od 12 mjeseci pratio uporabu naslova elektroničkih knjiga u ponudi, te mjerio njihov učinak na studente i njihov akademski rad, te svoje rezultate iznijeli u opsežnom izvještaju⁴⁵.

5. Zaključak

U ovom se radu čitateljima pokušala približiti problematika povezana s uvrštavanjem elektroničkih knjiga u knjižnične fondove, posebice sa stajališta njihove organizacije i vrednovanja. I dok hrvatske knjižnice tek promišljaju o nabavi elektroničkih knjiga, strane knjižnice, posebice visokoškolske, imaju već dugogodišnju praksu s nabavljanjem i korištenjem ove vrste građe. Stoga smo ovaj rad utemeljili na njihovim iskustvima i primjerima.

U ovoj još uvijek ranoj fazi razvoja elektroničkih knjiga uz njih se vezuju brojni problemi koji prate načine njihove organizacije u knjižničnim zbirkama, ali i korištenja i vrednovanja. Trenutačno uz njih se vezuju brojna ograničenja koja nameće DRM, a usuđujemo se primijetiti da su ta ograničenja i poteškoće slična onima u početnoj fazi korištenja i pretplate na elektroničke časopise. Uvjereni smo da će se vremenom ta brojna ograničenja koja trenutačno nameću nakladnici/dobavljači/autori prevladati i da će se postići dogovor.

Razvidno je također da će knjižnična zajednica morati usko surađivati sa zajednicom nakladnika, ne samo po pitanju autorskih i vlasničkih prava nego i po pitanju standarda za opisivanje i identifikaciju elektroničke građe. Naime, postavlja se pitanje može li se nakladnički elektronički standard ONIX (Online Data Exchange) koji se standardno koristi za opisivanje knjiga u papirnatom obliku primijeniti i na opisivanje elektroničkih knjiga. Njegova prvobitna inačica nije bila dorasla tome zadatku i stoga se počelo promišljati o njegovoj adaptaciji za novi medij. Nakladnička je zajednica stoga 2009. godine izdala novu inačicu ovog standarda (ONIX 3.0) posebice prilagođenu za opisivanje digitalnih objekata⁴⁶.

I na kraju možemo samo istaknuti da, unatoč interesu koji hrvatske knjižnice pokazuju za ovu tematiku te velikoj vjerojatnosti da će ubrzo neka knjižnica i krenuti s nabavom elektroničkih knjiga, željena razina korištenja tih naslova dogodit će se tek kad većina naših korisnika nabavi elektroničke čitače. Nažalost, oni su trenutačno preskupi za većinu, kako korisnika tako i knjižnica⁴⁷.

44 Akronim JISC dolazi od "Joint Information Systems Committee", a danas se aktivnosti te organizacije protežu na promoviranje uporabe informacijske i komunikacijske tehnologije u obrazovanju i istraživačkom radu. Vidi: JISC. [citirano: 2012-03-01]. Dostupno na: <http://www.jisc.ac.uk/>.

45 Izvještaj User benchmarking survey [citirano: 2012-03-01]. Dostupno na: <http://www.ucl.ac.uk/infostudies/research/ciber/observatory/ciberentrysurvey.pdf>.

46 Vidi: ONIX for books: product information format: introduction to ONIX 3.0. London: EDItEUR, 2009.

47 Nije neuobičajeno da strane knjižnice kupe čitače i nude ih svojim korisnicima na posudbu.

Literatura

Anuradha, K. T.; H. S. Usha. Use of e-books in an academic and research environment: a case study from the Indian Institute of Science. // Program: electronic library and information systems 40, 1(2006), str. 48 – 62.

Beall, Jeffrey. Free books: loading free MARC records for Open Access books in an academic library online catalog. // Cataloguing and Classification Quarterly 47, 5(2009), str. 452-463.

Burry, Paul; Eichenlaub, Naomi. Working with ebook metadata [citirano: 2012-02-21]. // BCLA Annual Conference, Penticton, BC, April, 23, 2010. Dostupno na: http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/14469/1/working_with_ebook_metadata.pdf.

Clark, Dennis T. Lending Kindle e-book readers: first results from the Texas A&M University project. // Collection Building 28, 4(2009), 146-149.

Comparison of e-book formats [citirano: 2012-01-13]. // Wikipedia. Dostupno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Comparison_of_e-book_formats.

Electronic books in libraries. [citirano:2012-03-01]. Dostupno na: <http://www.lib.rochester.edu/main/>

Green, Brian. E-books and ISBNs: requirement for separate identification of different e-book versions. [citirano:2012-02-21]. Dostupno na: http://www.niso.org/international/sc9/isbn_ebook_requirements_survey.pdf

Hadro, Josh. HarperCollins puts 26 loan cap on Ebook circulations [citirano:2012-01-12]. // Library Journal.com, February 2011. Dostupno na: http://www.libraryjournal.com/lj/home/889452-264/harpercollins_puts_26_loan_cap.html.csp.

Hillesund, Terje. Will e-books change the world? [citirano: 2011-12-29]. // First Monday 6, 10(October 2001). Dostupno na: <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/891/800>.

JISC. [citirano: 2012-03-01]. Dostupno na: <http://www.jisc.ac.uk/>.

Kelley, Michael. Amazon and OverDrive roll out Kindle books to libraries [citirano: 2012-01-12]. // Library Journal.com, 21 September 2011. Dostupno na: http://www.libraryjournal.com/lj/home/892118-264/amazon_and_overdrive_roll_out.html.csp.

Kelley, Michael. Amazon lifts edge of curtain on Kindle library lending : beta testing under way [citirano: 2012-01-12]. // Library Journal.com, 20 September 2011. Dostupno na: http://www.libraryjournal.com/lj/home/892109-264/amazon_lifts_edge_of_curtain.html.csp.

Kolowich, Steve. P.D.A. in the library [citirano: 2011-10-31]. // Inside Higher Ed. (October 28, 2011). Dostupno na: <http://www.insidehighered.com/news/2011/10/28/e-book-acquisition-based-use-and-demand-could-save-libraries-thousands>.

Letchumanan, Malathi; Rohani Ahmad Tarmizi. E-book utilization among mathematics students of University Putra Malaysia (UPM). // Library Hi-Tech 29, 1(2011), str. 109-121.

Lloret Romero, Nuria. The management of e-book collections and their implica-

tion on the economic management of the library. // The Bottom Line: Managing Library Finances 24, 3(2011), 173-179.

Lund, James R. E-books: little use so far. // The Bottom Line: Managing Library Finances 24, 2(2011), str. 122. (122-124)

Miller, Rebecca. Dramatic Growth: LJ's Second Annual Ebook Survey [citirano: 2012-01-13]. // Library Journal, October 12, 2011. Dostupno na: <http://www.thedigitalshift.com/2011/10/ebooks/dramatic-growth-ljs-second-annual-ebook-survey/>.

Mooney, Stephen. Interoperability: Digital Rights Management and the emerging eBook environment [citirano: 2012-02-21]. // D-Lib Magazine 7, 1(2001). Dostupno na: <http://www.dlib.org/dlib/january01/mooney/01mooney.html>

Neylon, Eamonn. First steps in an information commerce economy: digital rights management in the emerging eBook environment [citirano: 2011-12-29]. // D-Lib Magazine 7, 1(January 2001). Dostupno na: <http://www.dlib.org/dlib/january01/neylon/01neylon.html>.

ONIX for books: product information format: introduction to ONIX 3.0. London: EDItEUR, 2009.

Poll, Roswitha. From statistics to quality measures: evaluation of libraries [citirano: 2012-02-21]. // 4. okrugli stol "Knjižnice i suvremeni menadžment: Upravljanje i organizacija svakodnevnog posla" i 2. okrugli stol "Od statistike do pokazatelja uspješnost", Zagreb, 08. travnja 2011. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hr/skupovi/program/186>

Snowhill, Lucia. E-books and their future in academic libraries [citirano: 2012-01-12]. // D-Lib Magazine 7, 7/8(July/August 2001). Dostupno na: <http://www.dlib.org/dlib/july01/snowhill/07snowhill.html>

Subramanya, S. R.; K. Yi Byung. Digital rights management. // IEEE Potentials, April/March 2006, str. 31-34.

Tian, Yonghong; Huang, Tiejun; Gao, Wen. Towards multi-granularity multi-facet e-book retrieval in China-US Million Book Digital Library [citirano: 2012-02-21]. // ICUDL 2007, Nov 2-4, Pittsburgh, PA. Dostupno na: <http://www.ulib.org/conference/genpub/Tian.pdf>.

User benchmarking survey citirano: 2012-03-01. // Evaluating e-books nationwide - JISC national e-books observatory project. Dostupno na: <http://www.ucl.ac.uk/infostudies/research/ciber/observatory/ciberentrysurvey.pdf>

Velde, Wouter van der; Olaf Ernst. The future of eBooks? Will print disappear? : an end-user perspective. // Library Hi Tech 27, 4(2009), str. 573. (570-583)